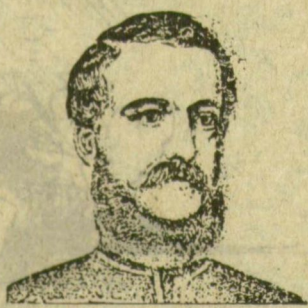

A megcenzúrázott Szemere

Két esztendeje lesz már, hogy Szemere Bertalan (1812–1869), a nagy borsodi reformer s első magyar belügyminiszter születésének 175. évfordulójára készülve kikölcsonöztem a Szegedi Egyetemi Könyvtárból Kiss Ernő Szemere Bertalan (Kolozsvár, 1912.) c. mindmáig egyetlen életrajzát, melyből az Újság c. kolozsvári lap 1919. január 28-i számából való lapkivágás hullott ki. Eredetileg Márki Sándor (1853–1925) kolozsvári, majd szegedi történész professzor volt a könyv, akinek jó szokása lehetett a historikus hírlapi cikkeknek a megőrzése. Wellmann Rezső Szemere Bertalan proféciaja c. cikkének kettős aktualitása volt akkor: Szemere halálának 50. jubileuma, s Erdélynek a román királyi csapatok általi megszállása miatt az egykori magyar emigráns államférfi nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos nézeteinek föllevenítése.

Az 1918 karácsonyán megszállás

Szemere Bertalan

alá jutott Kolozsvárról már működött a román királyi katonai cenzúra, amely egy jókora Szemere-idézetet kitörölt a cikkből. Az így keletkezett fehér foltot a cikkbeli utalás alapján apró betűs kiemeléssel most pótolom, a Magyarország igényei. Levél a „Kölnische Zeitung” szerkesztőségéhez c. memorandumból (Szemere Bertalan: Naplóm. Számuizetésben. Pest, 1869. 152.).

A közlemény alatt az Újság tudósítása: A nagyszebeni kormányzótanács nem kívánja a postások eskütelét. Orvosolják a beszercei postások sérelmét. Ez bizony ábránd volt csupán; mint Raffay Ernő Erdély 1918-1919-ben (JATE Kiadó, Szeged, 1988.) c. Könyvéből tudjuk: éppen e cikk megjelenése napján, 1919. január 28-án már Kolozsvárról is befejeződött a magyar államapparátus fölszámolása. Tamasius prefekt erőszakkal eltávolította a magyar főkörmánybiztost, s új polgármestert is kinevezett.

A cikk jó betekintést nyújt az 1849. július 28-i szegedi nemzetiségi törvényt kidolgozó s betervező miniszterelnök emigrációban vallott nemzetiségi fölfogására 1869. január 18-án hunyt el egy budai elmebetegintézetben; halálának 120. évfordulójára is emlékezünk e cikk teljesebb s javított újraközlésével.

R. J.

Szemere Bertalan proféciaja

A ROMÁN ÉS SZLÁV KÉRDÉSEKRŐL

A magyar államférfiak közül csak kevesen foglalkoztak olyan behatóan és tüzetesen közéletünk legsúlyosabb és immár legvégtetesebb problémájával: a nemzetiségi kérdéssel, mint Szemere Bertalan.

Halálának félszázados évfordulóján nem lesz talán érdektelen erről egyet-mást elmondani. Miniszterelnök lévén már 1849 derekán, ő készített és terjesztett a bomlodozó parlament elé egy nemzetiségi törvényjavaslatot s midőn némelyek sokallták a nemzetiségeknek fölkinált concessiókat, Kossuth-hoz intézett levelében haragosan kifakadt a radikálpárt azon bajnokai ellen, akik épp úgy nyilatkoztak, mint 1832-ben, midőn a magyar volt minden; a szász, oláh csak név.

Számuizetése alatt különösen a francia lapokat valószínűsítően elárasztotta a nemzetiségi kérdésre vonatkozó fejtegetésekkel és annyira túlozta elsősorban a szláv barátság kultuszát, hogy miatta majdnem igazságtalan lett tulajdon édes nemzete iránt.

Egy alkalommal pl. ezeket írta: „En úgy sejttem, hogy a szerence e században a szlávoknak fog kedvezni, az igazság kívánja, hogy a mely népfaj eddig utolsó és teherhordó volt, jus-

son az első sorába. Épp ezért kíváncsún találnám, hogy a magyar a szlávok triumfális szekeréhez csatlakozzék. ha ugyancsak a sikert akarjuk és nem tekintjük az elveket.”

S midőn Siécles-ben 1857. december 29-én egy cikk jelent meg, mely a román nemzet létjoga és európai jelentősége mellett kardoskodóan azt a vakmerő állítást kockáztatta, hogy „a magyarok szerencsétlen következtetéssel, melyet nagyon drágán fizettek meg, az erdélyi oláhoktól megtagadták a jogegyenlőséget”. Szemere Bertalan erősen visszautasította, ami e vádban ráfogás volt, de hosszú válasza folyamán gondosan óvakodott minden sértő vagy ingerlő szótól, sőt rendkívül adatgazdag cikke végén újra bekejezhetően kínált az elégtelenségnek. És egy „Új szövetség éneke” című és inkább rhétorra, mint poétára valló versben, melyet alább szó szerint közlünk, újból fölhevítte őket az egyezkedésre.

Szemere B. politikai kétértelműsége volt, hogy a nemzetiségek mindenfelé öntudatra ébrednek. Ez az érzés tölti be a lelkeket és ez fog rövid időn belül irányt szabni az összes államok politikájának. Lehetséges volt az egyes népfajokat egymás-

hoz bilincselni félholt állapotban, de ha egyszer életre keltek és élnek, erőszakkal meggyilkolhatók, de fölhevítők, más fajba beolvashatók soha — de soha sem lesznek. Soha, soha!

E meggyőződésnél fogva görcsösen ragaszkodott volna a nemzetiségekkel való kibéküléshez és egyetértéshez, valószínűleg még akkor is és úgy is, ha a történelem logikája nem hozza ezt a történelmi problémát alkalmi összefüggésbe egy fajnak jövőjét, sőt létét közvetlenül érdeklő és fenyegető olyan nevezetes mozzanattal, a minő a keleti kérdés volna.

Milyen tisztán látott Szemere B. e részben? s hogy milyen szerep illette, szerinte e nagy kérdés megoldásánál nemzetünket? tömörkedéssel lehetne kimutatnunk.

Helyszüke miatt szabadjon ezek közül egyet-kettőt kivonatossan ismertetni.

Egyik Palmerstonhoz címzett, 1859. június 11-én kelt emlékiratból van véve, és ekként hangzik:

Végre a keleti kérdés megoldásának érdekében fekszik Magyarország kielégítése, úgy politikai tekintetből, mint a civilisatio szempontjából. Magyarország juttat a hivatás: kelet népeinek a nyugati civilisatio minden haladását és eszméit közvetíteni; mint szerencsém volt, mylord, ez eszmét főntebb bővebben fejtegetni. De még ez nem minden.

Ugyanazon okokból, s a magyar alkotmány alapján, a mint annak tökéletes rendszere kifejlesztett, a mennyiben alapelve, a helyhatósági önkormányzat (municipál-autonomia), különösen megfelel kelet patriarchalis szellemének s erkölcsi-nek; következésképp Magyarország rendeltetése: főszerepet játszani e nagy kérdés megoldásában, bár mikép őrönn is az ki; de ez üdvös szerepet az érdeklő népek szabadsága s jóléte érdekében csak egy szabad, türelmes, erős és alkotmányos Magyarország játszhatja sikeresen.

Ezért sürgette oly következetesen és tüzesen a kibékülést a nemzetiségekkel, odaértve a magyar haza határain kívül eső délszláv fajokat is. S midőn ezek elleszenve kiengesztelhetetlennek mutatkoztak, ezért tanácsolta az [1860-i] októberi diploma elfogadását és a közeledést Ausztriához, de ismét csak a Szent István koronájához tartozó szláv fajok megőrzítése és háttérbe szorítása nélkül.

Szeretem hinni — írja többek közt —, hogy hazámiai a múlt hibáiba nem fognak ismét visszaesni. Ha a lefolyt szomorú 11 év a horvátoknak, oláhoknak, szerbeknek lecke volt, ez a lecke nekünk is kellett. Csak így fog hazánk különféle fajú fiai között valószínűségi a kibékülés, a testvériség és egyetértés.

„Hajdan békében élünk, de mint gyermekek, mivel a nemzeti öntudat egyik fajnál sem vala kifejlődve; midőn ez bekövetkezett, meghasonlánk; jövőnkben kell, hogy mint öntudatos férfiak nyújtsunk egymásnak baráti kezét.”

„A kölcsönös egyetértés és engedékenység útján e végtelen fontosságú munka sikerül, el lesz hárítva a nemzeti egység utolsó akadályai; hisz a vallási és hűbéri válaszfalak immár nem állanak.”

„Bár jelenleg még nincs szláv állam, mely vagy művelt, vagy szabad volna, azért nem állítom, hogy abba bekebelezve, szabadok soha nem lehetnénk, de azt állítom, hogy nemzetiségünket abban nem fogják megőrizhetni.”

„Ezért kell föltétlenül, hogy Magyarország a szabadság, jólét és béke varázssereje által magához vonja a szláv tartományokat, aszerint, amint ezek a török birodalomtól el-elváladoznak.”

„Ez szintén egy nem a hódításnak, de mely nem fegyverrel, hanem szellemi erővel hajtatik végre.”

„És nem áll az, amit a németek hisznek, hogy ők hivatva Kelet népeit társadalomilag és politikailag civilizálni. Nemde az erdélyi oláhok lőnek a Duna fejedelemségbeli oláh irodalom felélesztői?”

Nemde a szerbiai törvénykönyvek

magyarországbeli szerbek művei? S nemde mi adók nekik ügyvédek, tanárait és iparosait?

Mi hatunk rájuk részint közvetlenül, részint közvetve azon fajrokonok által, kik hazánkban művelték ki magukat. Rokon- és szomszéd fajok oly hasonló eszmékkel és tulajdonokkal bírnak, melyeket távol és idegen fajoknál nem találunk. Fajrokonosság, hadban és békében érintkezés, múlt és jelen, fizikai körülmények, pl. hajózható vizek, nyílt síkok, mindmennyi összefüggő szálak szomszéd-nemzetek között.

Ilyen szálak bőségesen nem a németek és szlávok, hanem csakis a szlávok és magyarok között találhatók.”

Mily hatalmas, mily messzemenő, mily jövőben olvasó államférfiúi fölfogás, szót az intelem volt ez, melyhez méltó záradékot keresve sem lehetnénk az alább következő Szemere-féle költeménynél:

Újszövetség éneke

Fogjunk kezét, mint testvérek,
A kik lakjuk e szép hazát,
Magyar, Német, Román és Szláv
Legyünk együtt mind jóbarát.

Magyar, hajdan hódítgatd!
Elmúlt annak régen kora,
Megváltója a népeknek
Légy, mint valál, vasostora.

Számod földön, mert roppant nagy,
Abban bíznád el, Szláv, magad?
Hidd el, számos nép még nem nagy,
Az a nagy nép, amely szabad.

Es te Német se vess meg mást,
Azért, hogy vagy tudós, bölcsész,
Minden népek van az, mi kell,
Tudniük: szív és józan ész.

Ne emlegetd te sem Román
A római régi jogot,
Elmúlt a múlt, csak úgy erős
E négy faj, ha kezét fogott.
Most nem a rög, az elv a fő,
Új a kor, bár ő a világ,
A négy faj közt első az lesz,
Melynek műve a szabadság.

Fogjunk kezét mint testvérek,
A kik lakjuk e szép hazát.
Román és Szláv, Német, Magyar,
Éljünk együtt, mint jóbarát.

Egyesüljünk, mint frigyeselek,
Szánkban haljha meg zsarnokunk,
Ellene s a szabadságról
Harcolni most együtt fogunk.

Wellmann Rezső

Both Ödön alapvető munkáit idézi, fiatal szegedi kutatók írásait is közli a JATE Kalmár László Kibernetikai Laboratóriuma CODEX vgmk-ja és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár gondozásában megjelenő Szemere Bertalan évkora. Tanulmányok és bibliográfia c. 50 éves kiadvány (Borsod-Abaúj-Zemplén Történelmi Évkönyv 7/1–2.).

Kihasztnálatlan kincsek Makón

HARMINC — S MÉG KI TUDJA, HÁNY? — ÉV PANGÁS

Szokatlan javaslattal állt elő még a múlt év egyik tanácsülésén Makó egyik tanácsagja. Azt indítványozta, a város fejezze ki Domokos Zsuzsának, a rendelőintézet reuma-főorvosának elismerését azért a munkáért, amit a doktornő a város régóta ismert termálfüvesének gyógyvízével nyilvánítása végett kifejtett. A tanács egyhangúlag elfogadta a javaslatot. Nem tudom, sokan tudták-e közülük: e víz és hatása évtizedek óta ismert, de most akadt Domokos főorvosnő személyében valaki, aki olyan módszeres vizsgálatoknak vetette alá, amely alapja lehetett a hivatalos elismertetésnek. Az imént említett tanácsag másik javaslatát is tett: emlékezzenek meg méltóképp az 50-es évek neves makói orvosáról, Batka doktorról. Ő ugyanis a makói-marosi iszap gyógyhatását bizonyított fényesen. Talán nem kell szakembernek lenni ahhoz, hogy elgondolkozzunk e két hír hallatán: ha egy városban kiváló gyógyvíz és gyógyiszap található, mire használják, hogyan hasznosítják? A válasz tömören megfogalmazható: sehogy. Azaz, az iszapot szállítják szerte az országba, sok helyütt gyógyulnak tőle a betegek, de Makón nem: Epp abban a városban, ahol a hagyományteremtésnek óriási kultusza és hagyománya van. Am e tevékenység — aminek során például már februárban a fagyos földön térdelnek — kifejezetten rossz hatással van az ízületekre. A máshol szokásosnál emiatt sokkal több a reumatikus fájdalmakkal küzdő beteg. Itt lenne jelentősége a marosi gyógyiszapnak...

Medgyesi Pál, a megyei víz- és csatornamű vállalat makói üzemfőmérnökének vezetője, tanácsag. Az ő javaslatait írtuk le fentebb. Mint mondja: hivatalból nem lenne feladata effajta dolgokkal foglalkozni, egyszerűen azért fáradoztat: ha már ilyen érték van a közelükben, ne hagyják ebek harmincadján. Csupán saját kíváncsiságból nézett utána Batka doktor ténykedésének, s rájött: óriási munkát végzett a hajdani körzeti orvos. Több mint harminc évvel ezelőtt már kidolgozott egy tervet, aminek az volt a lényege: nem az iszap exportálásával kell foglalkozni, hanem helyben kell hasznosítani.

Termálfüves, gyógyiszap, reumakórház — ez a három, egységet alkotó szó volt az orvos jel-szava. Medgyesi Pál szerint szegény, hogy azóta semmi nem valósult meg, s ebben több városi (és megyei) vezetés is hibáztatható.

Gondolatban elkalandozom közben. Hajdan helyi erőforrásra nem is volt szükség: minisztériumi pénzből felépült volna minden. Mondják: jó tizenöt éve egy minisztériumi nagyfőnök érkezett Makóra, megtárgyalni a részleteket. A tanácselnök a sofőrt küldte érte az állomásra. Elkerülték egymást. Külön úton jutottak az elnőkhöz, akinek a sofőr épp beszámolt: nem jött meg a „vén hülye”. Aki — ezt hallva — így be sem tette a lábát. Ment a kórházba. Ahol a vezérkar várta. Csak a portás nem tudott róla. Nem is engedte be... Ettől kezdve Makó nevét nem volt szabad kiejteni a minisztérium illetékes főosztályán.)

Tudom, hogy kevés a pénz — folytatja Medgyesi Pál —, s ami pár éve még 15 millióból kijött volna, ma már negyvennél is többbe kerül. Nemcsak a betegellátás miatt szükséges azonban felépíteni a gyógyrészleget, ebben ennél sokkal többet látok: a gyógyturizmus lehetőségét, ami a kereskedelem, a vendéglátásban és egyáltalán az urbanizációban fejlődést indukál, s ilyen területre a magántőke is ömlene. Makón nincs se ifjúsági ház, se sportcsarnok — ma már községek is rendelkeznek ilyennel. Nyilván ez nemcsak helyi mulasztások eredménye, és emiatt is mondom: nehezebb időkben sem szabad levenni az építkezést a napirendről.

A fürdő gyógyrészlegének építése szorosan összefügg a reumás betegek további kezelésével. Ennek azonban Makón nincs kórházi háttere. Az országos statisztika szerint tízezer lakosra „másfél” reumaosztályi ágy jut, Makó és vonzáskörzete több mint 60 ezer emberére egy sem. Pedig itt is régiak a vágyak és tervek. A 60-as években 80 ágyas osztályt terveztek el, amit később az akkori reuma-főorvosnak, Sziebig Ferencnek is megmutattak. Helytelenítette, túlzottnak találta az ágyszámot, értelmetlennek viszont az építkezést speciális kezelések

(torna, fürdő) lehetősége nélkül. A szép nagy terv már addig is sok pénzbe került, az áttérvezés újabb összegeket emésztett volna, így hát az az egyszerű és nagyszerű döntés született, hogy inkább nem épül semmi. Pedig Sziebig doktornak más javaslata is volt: létesítsenek úgynevezett nappali kórházat, ahol napközben kórházi körülmények között ápolnak a betegeket, az éjszakai ellátás anyagi terhei nélkül. Ez az elképzelés akkoriban szokatlannak számított, azóta már több helyütt sikerrel valósult meg az országban.

Mindenesetre, a reumás betegek gyógyításának lehetőségei nem változtak. Legújabbban a kórház régóta kihasztnálatlanul álló épületébe (a volt fertőző részleg helyére) terveztek reuma-részleget, ám a dolgok jelenlegi állása szerint ott „krónikus rehabilitációs” részleget (magyarul: elfekvőt) alakítanak ki. A belgyógyászaton ugyan ápolnak reumabetegeket is, ám vizsgálatukat, kezelésüket a rendelőintézet orvosai végzik, tehát e betegek csupán „ágybér-lők” — közvetlen orvosi háttér nélkül. A dolgot szívesíti, hogy bizonyos, nagy hatású gyógyszerek a rendelőben nem írhatóak föl a rendelkezősek szerint, ehhez vagy osztályos háttér vagy a megyei főorvos engedélye kell. Így hát a derék vagy épp lábfejű betegek utaztak Szegedre engedélyért. Mindaddig, amíg kezelőjük, Domokos főorvos ki nem harcolta, hogy elég legyen papírjukat beküldeni.

Papírügyekben egyébként a rendelőintézet igazgatója, Takács Imre főorvos az illetékes. „Mindent szóért vállalom a felelősséget” — mondja bevezetőül, s mindjárt adatokkal kezd bombázni. Táblázatokat, statisztikákat vesz elő, és sorolja a „megjelenséi eseteket” a reumaosztályon, a száz lakosra jutó kórházi napokat, stb. Kifejti, mennyivel gazdaságosabb beruházás elfekvőt kialakítani a kórházban, mint reumaosztályt, amit a minisztériumi irányelvek szerint nem is lehet. A főorvosi tanács is erre szavazott — mondja.

(A főorvosok tehát a kórház érdekét tartják szem előtt, Domokos doktornő viszont csak a sajátját. Álnok tehát — tehetjük hozzá —, aki arra gondol: a főorvosok örülnek, hogy megszabadulhatnak elfekvő betegeiktől, hisz jöhet helyükre új, pénzben beteg, míg Domokos főorvos

a reumás betegeknek szeretne kórházi körülményeket. Amihez egyébként a Medior helyi üzeme úgy járulna hozzá — mint ezt Nagy Lajos igazgatótól megtudtuk —, hogy három évre ingyen adná reklám- és bemutató céllal speciális bútorait, amiket — ha megfélemlenek — potom áron vehetne meg a kórház.)

Csenke László főorvossal, az egészségügy makói irányítójával, a tanács osztályvezetőjével is beszélgetek. Azaz, beszélgetésre túl sok szükség nincs: hat és fél oldal gépelt terjedelemben nyújtja elem „nyilatkozatát”. Kifejti ugyan, hogy a „hagymázás elősegíti a betegek szaporodását”, ám gyógyításukat „megoldottnak” látja. És ismét számok: a „havi összességében megfigyelt kezelési idő”, az „indokolt gyógyszerkezelések”, az „ellátási esetek százaléka”... E bürokrata látásmód alapján úgy tűnik, nem vagyunk messze sem a térben, sem eszmeileg attól az országtól, ahol pontosan kidolgozták, hány kalóriára van szüksége egy embernek a létezéshez (vegetálásához?).

Több mint harminc év alatt tehát semmi nem valósult meg Makón a realitásnak tűnő álmokból. A legújabb lehetőség a teho — lett volna. A lakosság a befizetések egynegyedét a fürdő reuma-kezelésekre használatos gyógyrészlegnek szavazta meg. Az eddig befolyt pénzt az új piac kialakítására, és a tanácsagok körzeti felhasználására (járda, csatorna stb.) fordították — mint Jóó Sándor tanácselnök-helyettes-től megtudtam. A piac — botrányok után — még a régi helyén. Gyógyrészlegre viszont — meglehet — végül egy fillér sem jut, hisz a „befizetési morál csökkenő tendenciát mutat” — mondja az illetékes, így nem kizárt, hogy eltörlik, a teho.

Nincs tehát pénz. Ez az aktuális indoka annak, hogy Batka doktor harmincéves álmából (gyógyvíz, gyógyiszap, reumakórház) ismét nem lesz semmi. S ki merne ezzel az indokkal manapság vitázni? Takács főorvos óva int attól, hogy személyes torzsalkodásokat említsek indokként: „Domokos doktornő vezérkarom legmegbecsültebb tisztje.” — mondja cáfolatként.

Az ok talán mindegy is. A szomorú eredmény a lényeg: hagymaváros népének betegsége továbbra sincs orvosolva.

BALOGH TAMÁS